

Justitiedepartementet

Ert dnr Ju2023/01620

ju.remissvar@regeringskansliet.se

ju.L5@regeringskansliet.se

Yttrande över betänkandet Förstärkt skydd för den personliga integriteten - behovet av åtgärder mot oskuldskontroller, oskuldsintyg och oskuldsingrepp samt omvändelseförsök (SOU 2023:37)

Inledning

Nationellt centrum mot hedersrelaterat våld och förtryck (NCH) vid Länsstyrelsen Östergötland har beretts möjligheten att inkomma med synpunkter på aktuellt delbetänkande. NCH välkomnar möjligheten att yttra sig över delbetänkandet och belyser i detta yttrande särskilt hedersrelaterat våld och förtryck.

NCH har, utifrån de aspekter som myndigheten har att beakta, följande synpunkter på de förslag som presenteras i utredningen.

Sammanfattande synpunkter

NCH tillstyrker i stort utredningens förslag och instämmer i utredningens förslag om att kriminalisera oskuldskontroller och oskuldsingrepp (8.3.2) samt underlåtenhet att avslöja äktenskapstvång och barnäktenskapsbrott (9.3).

När det gäller utredningens förslag om att inte kriminalisera oskuldsintyg (8.3.3) och omvändelseförsök (14.1.2) menar NCH att samtliga delar behöver ses i ett sammanhang och inte bedömas enskilt. Ett förebyggande arbete mot hedersnormer måste bedrivas systematiskt och utifrån ett helhetsperspektiv. Detta gäller i synnerhet föreställningen om oskuld, kyskhet och rätten att äga sin kropp och sexualitet. Oskuldsintyg och omvändelseförsök är uttryck för begränsningar av frihet och kränkning av integritet som i en hederskontext kan få allvarliga konsekvenser för den utsatta.

NCH vill understryka att det är angeläget för det brottsförebyggande arbetet att oskuldkontroller och oskuldingrepp fångas upp redan på försöks-, förberedelse- och stämplingsstadiet (8.4 och 8.5). Det bör vara möjligt att ingripa och kunna utkräva ett straffansvar innan brottet har fullbordats, vilket är av vikt för att lagstiftningen ska ha en avhållande, normbildande och skyddande verkan.

NCH framhåller att det inte är möjligt att tala om samtycke i en hederskontext. Patriarkala och kontrollerande strukturer finns i de kontexter där hedersrelaterat våld och förtryck förekommer vilket innebär att det finns skäl att ifrågasätta ett eventuellt samtycke. Oavsett om en flicka eller kvinna lämnar samtycke kan hon ha tvingats eller på annat sätt förmåtts till samtycke, vilket medför att samtycket inte kan ses som tillförlitligt. Mot bakgrund härav anser NCH att det är positivt och nödvändigt att utredningen klargör att utförande av oskuldskontroller och oskuldsingrepp kriminaliseras oavsett om samtycke lämnas och även när åtgärderna avser personer som har fyllt 18 år.

Detaljsynpunkter

8.3.2 Oskuldskontroller och oskuldsingrepp bör kriminaliseras

NCH instämmer i utredningens förslag om att oskuldskontroller och oskuldsingrepp bör kriminaliseras. Kontroller och förändringar av flickors eller kvinnors kroppar i syfte att det ska framstå som att de är oskulder inför äktenskap är skadliga sedvänjor som sanktionerar hedersförtryck och våld mot flickor och kvinnor. Det är därför nödvändigt med en allmän straffrättslig lagstiftning för att komma åt dessa företeelser i hela samhället.

8.3.3 Intygande av sexuell oskuld bör inte kriminaliseras

NCH ser risker med att inte kriminalisera oskuldsintyg. Denna typ av intyg bör inte bedömas enskilt då de utgör en del av en hederkontext som befäster socialt konstruerade könsroller och maktrelationer. Oskuldsintygen behöver därmed bedömas i en kontext som inkluderar andra former av hedersrelaterat våld och förtryck. Ett oskuldsintyg är inte bara kränkande mot den flicka eller kvinna som avses, utan har även en tydlig koppling till barn- eller tvångsäktenskap. NCH vill även belysa den farhåga som utredningen själv tar upp om att reglerna kan kringgås genom att det utfärdas ett oskuldsintyg utan att först ha utförts en oskuldskontroll. Det skulle kunna innebära att kränkningen inte blir straffbar.

8.4 Utformningen av straffbestämmelsen avseende oskuldskontroller

Försök m.m.

NCH har förståelse för utredningens resonemang men vill understryka den kränkning av barnet eller den ungas integritet som en oskuldskontroll innebär. Eftersom handlingen kan förmodas vara en del av ett större sammanhang bör därför ett helhetsperspektiv tillämpas. För barn och unga som lever i en hederskontext utgör oskuldskontroll ytterligare ett sätt att begränsa individens frihet. I syfte att förebygga brott och skydda barnet eller den unga anser NCH att det är angeläget att oskuldkontroller fångas upp redan på försöks-, förberedelse- och stämplingsstadiet.

8.5 Utformningen av straffbestämmelsen avseende oskuldsingrepp

Försök m.m.

NCH vill i denna del föra fram samma synpunkt som ovan i stycke (8.4).

8.9 Utvidgning av grunderna för utreseförbud enligt LVU

NCH välkomnar en utvidgning av utreseförbudet, men anser att utredningens förslag är för begränsat i sin omfattning. NCH ser positivt på att utvidga skälen för utreseförbud till att även omfatta oskuldskontroller och oskuldsingrepp. Utredningens förslag innebär dock inte en tillräcklig utvidgning av nuvarande lydelse då andra hedersrelaterade skäl för bortförande av barn fortfarande skulle falla utanför bestämmelsens tillämpningsområde. Hbtq-personer är särskilt utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck och riskerar att föras utomlands för exempelvis uppfostringsresor eller omvändelseresor. Därmed behöver utreseförbud även kunna utfärdas i dessa fall. NCH anser att utreseförbudet i stora delar ska utvidgas i enlighet med vad som föreslås i promemorian Ds 2022:9 *Ett utvidgat utreseförbud för barn*. Detta då förslaget Ds 2022:9 har en mer generell utformning och därmed ett bredare tillämpningsområde, vilket möjliggör att utreseförbud kan utfärdas i fler situationer och att fler barn kan skyddas mot att bli bortförda.

Vidare önskar NCH, liksom i tidigare remissvar avseende Ds 2022:9 *Ett utvidgat utreseförbud för barn* samt SOU 2018:69 *Ökat skydd mot hedersrelaterad brottslighet*, belysa frågan om unga vuxnas möjligheter att omfattas av det skydd som utreseförbudet innebär. Unga vuxna som är utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck är särskilt sårbara då de kan ha samma behov av skydd som minderåriga men juridiskt betraktas som vuxna. Ett utreseförbud kan fylla en viktig funktion även för unga vuxna som riskerar att föras bort i syfte att tvingas ingå i tvångsäktenskap eller äktenskapsliknande förbindelse utifrån en hederskontext.

8.12 Behovet av andra åtgärder vid sidan av en kriminalisering

NCH delar utredningens uppfattning att lagförslagen inte är tillräckliga i sig utan bör genomföras tillsammans med andra initiativ och åtgärder.

De åtgärder som har identifierats av utredningen inom ramen för aktuellt uppdrag specificerar vad varje myndighet kan göra var för sig. NCH framhåller vikten av samverkan mellan nationella myndigheter för att främja långsiktighet i arbetet med att förebygga och förhindra oskuldskontroller och oskuldsingrepp. NCH vill även lyfta vikten av internationell samverkan i dessa delar. Om en kriminalisering sker finns det en farhåga, som även lyfts av utredningen, att dessa kontroller och ingrepp sker utomlands. Utredningens förslag gällande oskuldskontroller inkluderar inte dubbel straffbarhet för brottet vilket gör det är än mer angeläget att dialog förs med andra länder, utifrån ett förebyggande perspektiv.

NCH ska stödja och bidra till ett strategiskt, förebyggande och kunskapsbaserat arbete mot hedersrelaterat våld och förtryck på nationell, regional och lokal nivå.¹ Mot bakgrund härav anser NCH att det nationella centrumet, utifrån det systematiska och långsiktiga arbete som bedrivs i samverkan med adekvata aktörer på samtliga nivåer, kan bidra med ytterligare åtgärdsförslag än vad som omnämns i utredningen. Sedan 2018 har NCH haft ett samordningsansvar avseende arbetet att stödja utvecklingen av regionala, kommun- och myndighetsgemensamma resurscentra för barn, unga och vuxna som är utsatta eller riskerar att utsättas för hedersrelaterat våld och förtryck. Resurscentra utgör en viktig aktör i att fortsatt sprida kunskap kring oskuldsnormer och tjäna som lågtröskelverksamhet där utsatta såväl som yrkesverksamma får tillgång till specialiserat och anpassat stöd och hjälp. NCH förvaltar även en webbsida om könsstympling² som har tagits fram i samverkan med andra myndigheter. Webbsidan vänder sig till yrkesverksamma, utsatta och deras närstående. Denna skulle kunna utökas till att även inrymma information kring oskuldskontroller och oskuldsingrepp, i det fall dessa delar skrivs in i lag (1982:316) med förbud mot oskuldsingrepp och könsstympling av kvinnor.

För att förse yrkesverksamma med adekvata verktyg är det av vikt med fortsatt kompetensutveckling till yrkesverksamma som i sitt arbete möter utsatta. Det är även nödvändigt att det metodstöd och de handledningar som används av yrkesverksamma uppdateras och revideras regelbundet. Länsstyrelserna har i uppdrag att stödja yrkesverksamma med kompetenshöjande insatser, genom att ta fram metodstöd m.m. NCH kan utgöra ett stöd även i detta arbete.

¹ Förordning (2022:1345) om nationellt centrum mot hedersrelaterat våld och förtryck

² <http://www.konsstympling.se>

Skolinspektionen konstaterar i sin tematiska kvalitetsgranskning om sex- och samlevnadsundervisning att det finns ett stort behov av kompetensutveckling inom både grund- och gymnasieskolan vad gäller bland annat sex- och samlevnadsundervisning samt hedersrelaterade frågor. Det kan handla om faktakunskaper inom normer och hbtq, arbetsmetoder för att hantera svåra sex- och samlevnadsfrågor i klassrummet eller sex- och samlevnadsundervisning för speciella målgrupper såsom nyanlända elever eller särskoleelever.³ I denna del vill NCH även understryka behovet av kompetensutveckling till pedagoger inom utbildning, såsom SFI och samhällsorientering, som riktar sig till vuxna nyanlända. Länsstyrelsen har fått i uppdrag av regeringen att följa upp kommunernas arbete med samhällsorienteringen. Länsstyrelsen konstaterar i sin återrapportering för 2022⁴ att det finns ett behov av ett utvecklat metodstöd för samhällskommunikatörerna så att de kan få stöd i att förmedla kunskap om hedersrelaterat våld och förtryck i undervisningen.

9.3 Underlåtenhet att avslöja eller förhindra äktenskapstvång och barnäktenskapsbrott bör kriminaliseras

NCH tillstyrker utredningens förslag i stort, men anser att innebörden och konsekvenserna av förslaget behöver utredas och utvecklas ytterligare.

14.1.2 Det bör inte införas en särskild reglering som kriminaliserar omvändelseförsök

NCH befarar att utredningens förslag om att inte kriminalisera omvändelseförsök kan leda till att barn och unga som lever i en hederskontext utsätts för ytterligare risk för våld och hot. Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällefrågor (MUCF) konstaterar i sin rapport *Unga hbtq-personers utsatthet för omvändelseförsök i Sverige* att cirka en tjugondel av de hbtq-personer som svarat på den nationella ungdomsenkäten 2021 har utsatts för olika former av omvändelseförsök. Den uppskattade sannolikheten att ha varit utsatt för omvändelseförsök är högre för unga hbtq-personer som är transpersoner, har utländsk bakgrund, har funktionsnedsättning, bor i en landsbygdskommun eller har föräldrar med eftergymnasial utbildning.⁵ Barn och unga med funktionsnedsättning är även extra sårbara för att utsättas för hedersrelaterat våld och förtryck då dessa personer ofta är i stark beroendeställning till de eller den som utövar våldet. Det är av vikt att dessa barn och unga åtnjuter samhällets skydd.

³ Statens skolinspektion, Sex- och samlevnadsundervisning, 2018, dnr 400-2016:11445

⁴ Länsstyrelsens återrapportering av uppdrag 3.B.23 enligt regleringsbrevet för 2022

⁵ Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällefrågor, *Unga hbtq-personers utsatthet för omvändelseförsök i Sverige*, 2022

NCH vill härvid även lyfta frågan om unga vuxnas möjligheter att omfattas av det rättsliga skydd som utreseförbudet innebär, då unga som har fyllt 18 år inte omfattas av denna lagstiftning.

Ärendets slutberedning

I detta ärende har länsråd Ann Holmlid beslutat. Utredare Karin Billenius har varit föredragande. I den slutliga handläggningen har utredare Pernilla Gunnarsson och Elin Hellberg, handläggare Marie Ramstedt, enhetschef Isak Hjortzberg vid enheten för utredning och analys, enhetschef Linda Vallin enhetschef vid enheten för stöd och samverkan, samt Sandra Petersson, avdelningschef, vid Nationellt Centrum mot hedersrelaterat våld och förtryck deltagit. Detta beslut har bekräftats digitalt och saknar därför namnunderskrifter.

Så här hanterar Länsstyrelsen personuppgifter

Information om hur vi hanterar dessa finns på
www.lansstyrelsen.se/dataskydd.